

Gauthier Godart, *L'asile en procès. Le scandale d'Evere (1871-1872) et la prise en charge de la folie en Belgique* (Louvain-la-Neuve: Presses universitaires de Louvain, 2019, 208 pp., ISBN 9782875588623).

Medisch historicus Gauthier Godart bewijst in *L'asile en procès* dat de methode van de microgeschiedenis uitermate geschikt is om dieperliggende problemen, spanningen en ideologieën binnen een maatschappij bloot te leggen. In een alomvattende analyse neemt Godart de wantoestanden in het negentiende-eeuwse krankzinnigengesticht in de Brusselse gemeente Evere onder de loep. Hij besteedt daarbij veel aandacht aan de rechtszaak waartoe die hebben geleid en de politieke implicaties ervan. De ontdekking van een dubbele moord binnen de muren van het gesticht vormde in 1871 het startpunt voor een gerechtelijk onderzoek, dat al snel duidelijk maakte dat de moorden die een van de bewoners onopgemerkt op twee andere patiënten had kunnen plegen slechts het topje van de ijsberg waren. Talrijke andere uitwassen, waaronder de gebrekkige hygiëne en de gewelddadige behandeling van patiënten, kwamen in de loop van de gerechtsprocedure aan het licht. Zij toonden aan dat het systeem van toezichthouders, die volgens de Belgische wet van 1850 verantwoordelijk waren voor regelmatige controles in de gestichten, had gefaald. Ernstige misbruiken, zo bleek, konden ondanks inspecties onder de radar blijven.

De verklaringen die onder meer (voormalige) gecolloqueerden, hun families en personeelsleden aflegden voor het gerecht krijgen een prominente plaats in het boek. Godart gebruikt de getuigenissen om het dagelijks leven in het gesticht van Evere uitgebreid te behandelen in het tweede hoofdstuk. Zijn analyse maakt duidelijk dat heel wat gangbare praktijken allesbehalve conform het algemeen reglement van 1851 gebeurden, dat een aantal regels vastlegde over het bestuur van Belgische krankzinnigengestichten. Het reglement schreef bijvoorbeeld één bewaker per tien patiënten voor, terwijl de verhouding in werkelijkheid één bewaker per vijftien, soms wel vijftig patiënten kon zijn. Om aan al hun verplichtingen te voldoen deden bewakers bijgevolg een beroep op een bewoner van het gesticht die ze vertrouwden om bij hun afwezigheid een oogje in het zeil te houden. De getuigenissen suggereren ook waarom de situatie in de instelling in Evere zodanig heeft kunnen escaleren. Onder meer de onevenwichtige demografische samenstelling van de patiëntenpopulatie, het beperkte engagement van de gestichtsartsen en de slechte staat van het gebouw leken de onhygiënische leefomstandigheden en het oplaaiend geweld in de hand te werken, al spreekt de auteur zich zelden expliciet uit over zulke verbanden in zijn vrij beschrijvende analyse. Door de leefwereld van de patiënten tastbaar te maken,

levert Godart in elk geval een aanzienlijke bijdrage aan de bredere medische historiografie over de ervaringen van patiënten. Rechtszaken, zo blijkt uit dit boek, bieden medische historici kansen om de stem van de patiënt, die in de meeste medische bronnen moeilijk valt te ontwaren, naar voren te brengen.

De sterke focus op de casus van Evere heeft ook zijn beperkingen, want hierdoor komen parallellen met en verschillen tussen andere gestichten in binnen- en buitenland alleen in beperkte mate aan bod. Het gesticht van Evere is een voorbeeld van een commerciële instelling die door particulieren werd uitgebaat, terwijl de meeste Belgische private instellingen voor krankzinnigen in de negentiende eeuw gerund werden door religieuze congregaties. Godart laat echter in het midden of zulke organisatorische verschillen een impact op het dagelijks leven van patiënten hadden. Hetzelfde geldt voor vergelijkingen tussen de (denkbeelden over de) medische behandeling van patiënten in het gesticht van Evere en andere Belgische en buitenlandse instellingen.

De grootste verdienste van dit werk is misschien wel de gelaagdheid van de analyse. Dit blijkt vooral uit het derde hoofdstuk, waarin de auteur aandacht besteedt aan alle actoren en mechanismen die ertoe hebben geleid dat de gebeurtenissen in Evere konden uitgroeien tot een schandaal. Godart bestudeert eerst het discours van de getuigen, beschuldigten en juridische instanties in de rechtszaak. Vervolgens verschuift hij zijn focus naar de berichtgeving in de Belgische dagbladpers, de debatten in de Kamer en de eisen die de aliënisten – zoals psychiaters toen werden genoemd – op tafel legden. Deze aanpak levert enkele interessante inzichten op. Zo speelde de schandaalsfeer die in de dagbladpers werd opgeroepen niet alleen een belangrijke rol bij het mobiliseren van politici om de wantoestanden in gestichten aan te pakken. Ook aliënisten, die sinds 1869 verenigd waren in de *Société de médecine mentale de Belgique*, zagen in diezelfde pers potentieel om hun professionele eisen te doen wegen op het politieke debat. Hun meest verregaande voorstellen voor een wetshervorming van de wet van 1850, zoals de benoeming van dokters aan het hoofd van gestichten, vonden uiteindelijk alleen in afgevlakte vorm hun weg in de uiteindelijke wet van 1873. De benoeming van gestichtsartsen, die volgens de wet van 1850 aan de directie van ieder gesticht werd overgelaten, kwam voortaan toe aan de overheid.

Godarts bespreking van de totstandkoming van de nieuwe wet in het derde hoofdstuk biedt ook inzichten in de levensbeschouwelijke complexiteit binnen de Belgische politiek. Enkele radicale liberalen wilden een systeem van publieke gestichten voor armlastige patiënten invoeren. Zulke staatscontrole die de grip van religieuze ordes op een groot deel van de private instellingen aan banden kon leggen, paste binnen de antiklerikale lijn van de Liberale Partij. Zoals Godart aangeeft, was de katholieke meerderheid in de Kamer en de Senaat niet de enige reden waarom de radicaal-liberale voorstanders weinig hoop koesterden over de slaagkansen van hun voorstel. Doctrinaire liberalen bleven immers vasthouden aan de vrijheid van ondernemerschap in de geest van de liberale Belgische grondwet en waren het voorstel dus evenmin

als katholieken genegen. Juist omdat de auteur aandacht besteedt aan de levensbeschouwelijke spanningen die het politieke debat kenmerkten, is het jammer dat hij deze aandacht voor ideologie niet doortrekt naar zijn analyse van de berichtgeving in de katholieke en liberale dagbladpers enerzijds en van onderlinge discussies tussen aliënisten anderzijds. Dit neemt niet weg dat *L'asile en procès* een rijkdom aan informatie biedt over de politieke en medische discussies in de nasleep van de rechtszaak. Deze goed gedocumenteerde microgeschiedenis nodigt zodoende uit tot een bredere reflectie over de verbondenheid tussen medische, juridische en politieke debatten.

Jolien Gijbels, KU Leuven